

нас же мужиках. Що їх — горсточки: плюнути та розітерти. А нас мужиків великі міліони. Звідки їх військо? З нашого ж брата. Їх гроші звідки? з нашої кишені. Ну, а якби мужики взялись за розум — тоді би зовсім друга пісня вийшла. Якби-то салдатики, наші брати, стали по нашій стороні проти своїх офіцерів та генералів; якби то ми мужики платити їм гроші і на їх полях робити перестали, якби робітники в фабриках кинули їх роботу, та те, що они кровопійці забрали в нас і наших дідів, ми відбрали в них? як ти думаєш, Андрію чи багатоб в них тої сили зісталось? А що они всі стоять за одно, то се ще бабка на двоє ворожила. Они, правда, всі проти нашого брата, мужика, але між собою они то оден у другого краде і притискає. Кождий з них також норовить, щоб більший кавалок собі загарбати. Кождий лише й норовить щоб другого обмахлачити та вичистити йому кишені. Та і всеньке царство російське тримається на злодійстві, та на машеньстві. Вся їх хитра механіка виросла з одного коріння: нікому не вір тягни, що можеш, а совість до чорта. Ні, брат, коли зібрались разом в одну юрбу натуральні злодії, то они всі за одно тягти не можуть. А на щож науки, то се ти правду сказав, що темнота наша нам поперек дороги стає; але ж поняття по більшості є вироблене. От був же час і я був без жадного поняття, а тепер от тобі хитру механіку витлумачую. Так може стати і другий і десятий, і тисячний. Нині, брат, запевно, нема такого глухого села, деби там письмаків не було, а де живііше місто, то там письмаків є чимало. А письменному, брат, вся правда-справедливість відкрита тому, що она в книжках вся надрукована.

— Але-во? кажу; — що ж се я й досі таких книжок не видів?

— Не знав, де шукати, тому й не видів, — відповів Степан, тай витяга пару книжок з чобота; маленькі такі, одна в червоних окладінках, на нї намальований робітник і написано: «Крива доля»; а на другі написано: «Бесіда про землю», і дає мені. Взяв я її оглядів на всі боки. Книжка, як книжка і «дозволена цензурою» — з сего я вже знав, що значить начальство сю книжку продавати дозволило — написано і всьо, як і на всіх книжках буває. Щож, кажу, таких кни-